

Michał Jezioro
DMC Mining Services Canada (KGHM Group)
michu57@me.com
<https://orcid.org/0000-0002-7937-0666>

Obszary handlowej i inwestycyjnej współpracy Polski i Republiki Korei Południowej. Stan obecny i perspektywy

Abstrakt: Głównym celem artykułu jest próba zdefiniowania roli Republiki Korei w polityce zagranicznej i gospodarczej Polski, w tym stanu i perspektyw współpracy handlowej i inwestycyjnej. Na tej podstawie przyjęto dwie hipotezy badawcze. Po pierwsze, polscy decydenci zaczynają dostrzegać znaczenie Republiki Korei i wyznaczają konkretne ramy dla realizowanej względem niej polityki, której celem ma być aktywizacja i zwiększenie wymiany handlowej, otwarcie nowych rynków zbytu oraz współpraca w zakresie pozyskiwania i rozwoju nowych technologii. Po drugie, w obszarze współpracy gospodarczej Polska uwypukla potencjał rynkowy w zakresie innowacji, badań i rozwoju, szczególnie w odniesieniu do nowych technologii. Platformą współpracy pozostają wzajemne inwestycje w takich sektorach jak przemysł elektroniczny, elektromobilność, infrastruktura transportowa (w tym lotnicza, kolejowa i stoczniowa), przemysł jądrowy, przemysł militarny. Zwraca również uwagę na przemysł farmaceutyczny, kosmetyczny, spożywczy oraz gier komputerowych. Obok wspomnianych wyżej zagadnień, wartością artykułu jest identyfikacja wyzwań z jakimi muszą się zmagać polscy przedsiębiorcy w zetknięciu z rynkiem koreańskim. Podkreślono przede wszystkim brak rozpoznawalnych marek produktów jednoznacznie kojarzących się z Polską, braki kadrowe (szczególnie w odniesieniu do kwalifikacji językowych i kompetencji kulturowych), odległość geograficzna, wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej, niechęć lub brak kapitałowych możliwości do ponoszenia długotrwałych kosztów związanych z promocją produktu. W warstwie metodologicznej w artykule posłużono się metodą analityczno-porównawczą. Problem badawczy został rozwiązany w oparciu o źródła pierwotne. Za podstawę posłużyły oficjalne dokumenty rządowe dostępne na stronach Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Słowa kluczowe: Republika Korei Południowej, współpraca handlowa, współpraca inwestycyjna.

Areas of Trade and Investment Cooperation Between Poland and the Republic of South Korea. Current State and Perspectives

Abstract: The article tries to show the increasingly important role of the Republic of Korea and the East Asia region in the foreign and economic policy of the Republic of Poland. The study tried

to prove that the region of East Asia, especially the Republic of Korea, is beginning to play an increasingly important role in Poland's foreign policy and Polish decision-makers are beginning to move the region and this country higher on the list of active foreign policy priorities. This policy aims mainly to activate and increase trade, open new markets and cooperate in the acquisition and development of new technologies. In the context of economic cooperation, the paper pays special attention to the enormous potential of Korea and the East Asia region in the field of innovation, research and development of new technologies. The cooperation platform remains for mutual investments in areas such as the electronics industry, production in the field of electromobility, high-speed railways, transport and aviation infrastructure, nuclear electricity, military and shipbuilding industry, and on the Polish side, the pharmaceutical, cosmetics, food and computer games industries. In addition, the article deals with the challenges that this economic cooperation has to face. The lack of educated brands of products associated with Poland, staff shortages (lack of language qualifications and cultural competences), geographical distance, high costs of running a business, reluctance or lack of capital opportunities to incur long-term costs related to product promotion are the main challenges for the Polish entrepreneur.

Keywords: Republic of South Korea, trade cooperation, investment cooperation.

Wstęp

Azja odgrywa niezwykle istotną rolę we współczesnym świecie. Na przestrzeni ostatnich dekad w Azji Wschodniej można było zaobserwować dynamiczny rozwój gospodarczy będący pokłosiem rosnącego udziału tego regionu w handlu zagranicznym, napływu inwestycji zagranicznych, jak również utrzymywania wysokiego udziału oszczędności w produkcie narodowym brutto. Region ten zaczął także wyróżniać się pod względem ogromnego potencjału innowacyjnego i technologicznego. Nieprzypadkowo, w listopadzie 2011 r., sekretarz stanu USA Hillary Clinton pisała na łamach „Foreign Policy”, że obszar Azji i Pacyfiku stał się motorem napędowym globalnej polityki, swego rodzaju światowym centrum strategicznym i gospodarczym (Clinton, 2011). Tę prawidłowość zdaje się dostrzegać również Polska. świadczy o tym treść Strategii Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021 gdzie pisano, że

gospodarczy środek ciężkości świata przesuwa się w kierunku regionu Azji i Pacyfiku. Obszar ten wypracowuje około 40 proc. globalnego PKB, a rozpatrywany razem z USA daje znacznie ponad połowę produktu światowego. Systematycznemu wzmocnieniu będzie ulegać rola Azji jako stymulatora światowego wzrostu gospodarczego. Najważniejszą rolę odgrywać będą azjatyckie inwestycje infrastrukturalne oraz konsumpcja azjatyckiej klasy średniej, skupionej w wielkich aglomeracjach miejskich. W wymiarze czysto politycznym wybrane kraje azjatyckie będą przejawiać

coraz większe aspiracje w zakresie wpływu na kształtowanie ładu światowego (Strategia, 2017).

W rozkładzie regionalnym Azja Wschodnia już dzisiaj zdecydowanie dominuje pod względem posiadanego potencjału gospodarczego. Wedle wyliczeń Banku Światowego łączny PKB dla tego regionu wyniósł 26,9 bln USD w 2019 r., co stanowiło niemal 1/3 PKB światowego (87,6 bln USD). Wśród największych znalazły się Chiny (14,3 bln USD), Japonia (5,1 bln USD) oraz Republika Korei (1,6 bln USD) (Gross domestic product, 2019). W rankingu *Fortune 500* dotyczącym największych przedsiębiorstw na świecie, sporządzaną w oparciu o wielkość przychodów, od kilku lat sukcesywnie swoją obecność zaznaczają podmioty z Azji Wschodniej. W 2020 r. w zestawieniu z podziałem na państwa, w pierwszej dziesiątce znalazło się trzech reprezentantów Azji Wschodniej, odpowiednio Chiny reprezentowane przez 124 przedsiębiorstwa, Japonia – 53, Republika Korei – 14 (Global 500, 2020).

Azja Wschodnia przedstawia również znaczący potencjał demograficzny na świecie, który w 2020 r. wynosił ponad 1,6 mld ludzi (ponad 21,5% światowej populacji) (Eastern Asia Population, 2021). Dla porównania w całej Azji zamieszkiwało niemal 4,7 mld ludności (około 60% populacji) (Asia Population, 2020). Tworzy to ogromny rynek zbytu i stanowi niewyczerpane źródło siły roboczej.

Region Azji Wschodniej to nie tylko centrum polityczne i gospodarcze świata, ale również militarne, biorąc pod uwagę stały wzrost środków przeznaczanych na zbrojenia. Według wyliczeń dokonanych przez Sztokholmski Instytut Badań nad Pokojem (SIPRI) – światowe wydatki wojskowe w 2020 r. wyniosły 1981 mld USD, co stanowi najwyższy poziom od 1988 r. Wielkość wydatków samych państw Azji Wschodniej (z wyłączeniem KRL-D) wyniosła zaś 359 mld USD (15 światowych wydatków) (Da Silva, 2021). W tej sytuacji można spodziewać się, że w ciągu najbliższych lat środek ciężkości w globalnym krajobrazie wydatków związanych z obronnością będzie systematycznie odchodził od rozwiniętych gospodarek Europy Zachodniej i Ameryki Północnej na rzecz rynków wschodzących, zlokalizowanych zwłaszcza w Azji.

W regionie Azji Wschodniej uwagę przykuwa wzrost znaczenia Republiki Korei, zarówno pod kątem potencjału gospodarczego jak i innowacyjnego. Głównym celem artykułu jest przedstawienie znaczenia Republiki Korei

w polityce zagranicznej Polski, jak również stanu i perspektyw współpracy handlowej i inwestycyjnej pomiędzy Polską a Republiką Korei. Ta ostatnia jako jedna z najbardziej innowacyjnych gospodarek na świecie, stwarza szerokie pole do współpracy w sektorach zaawansowanych technologii, jak i promowania niskoemisyjnych rozwiązań (szczególnie rozwoju niskoemisyjnego transportu publicznego). W pracy starano się dowieść, że region Azji Wschodniej, w tym szczególnie Republika Korei, zaczyna odgrywać coraz ważniejszą rolę w polityce zagranicznej Polski. W tym kontekście szczególną uwagę zwraca obszar nowoczesnych technologii. W warstwie metodologicznej w artykule posłużono się metodą analityczno-porównawczą. Problem badawczy został rozwiązany również z wykorzystaniem źródeł pierwotnych. Za podstawę służyły oficjalne dokumenty rządowe dostępne na stronach Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Innowacyjny potencjał gospodarki Republiki Korei

Ważne miejsce na regionalnej mapie Azji Wschodniej zajmuje Republika Korei, która należy do grona wysoko rozwiniętych innowacyjnych oraz zaawansowanych technologicznie gospodarek na świecie.

Tabela 1. PKB (nominalny) Republiki Korei na tle wybranych państw na świecie (2020).

Pozycja	Państwo	PKB (w bln USD)	Udział w światowym PKB (%)
1.	Stany Zjednoczone	20,9	24,8
2.	Chiny	14,7	17,4
3.	Japonia	5,0	6,0
4.	Niemcy	3,8	4,5
5.	W. Brytania	2,7	3,2
6.	Indie	2,7	3,2
7.	Francja	2,6	3,1
8.	Włochy	1,9	2,2
9.	Kanada	1,6	1,9
10.	Republika Korei	1,6	1,9
23.	Polska	0,6	0,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: List of Countries by GDP (nominal) (2021).

Wyróżnia ją przemysł elektroniczny, samochodowy, petrochemiczny i stoczniowy. W rankingu sporządzonym przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy określającym udział danego państwa w światowym PKB, w 2020 r. Korea zajmowała 10. pozycję. W Azji ustępowała miejsca jedynie Chinom, Japonii oraz Indiom (Tabela 1). Potencjał gospodarczy Republiki Korei był niemal trzykrotnie wyższy niż Polski. To znamienne, zważywszy, że Korea doświadczyła znaczącej transformacji gospodarczej na przestrzeni ostatnich sześciu dekad, dokonując strukturalnych zmian, związanych z otwarciem kraju na rynki zagraniczne i zorientowanych na eksport. Nie bez znaczenia była również poprawa otoczenia biznesowego oraz wdrożenie polityk zachęcających do lokowania kapitału w innowacje.

Pod względem PKB *per capita* Korea zajmowała 28. pozycję. Dochody na głowę mieszkańca były dwukrotnie wyższe od Polski (Tabela 2.).

Tabela 2. PKB *per capita* Republiki Korei na tle wybranych państw na świecie (2020).

Pozycja	Państwo	PKB per capita (USD)	Średnia światowa =100%
1.	Luksemburg	116,9	1057
2.	Szwajcaria	86,8	785
3.	Irlandia	83,8	758
4.	Norwegia	67,1	608
5.	Stany Zjednoczone	63,4	574
23.	Japonia	40,1	363
28.	Republika Korei	31,5	285
50.	Polska	15,7	142
63.	Chiny	10,5	95

Źródło: opracowanie własne na podstawie: List of Countries by GDP (nominal) per capita (2021).

Dzisiejszy sukces Korei stanowi w dużej mierze pokłosie reform wprowadzonych w latach 60. ubiegłego wieku w okresie rządów prezydenta Park Chung Hee, kładących nacisk na rozwój przemysłu w połączeniu z rozbudową bazy naukowo-badawczej. W tamtym czasie wskaźniki gospodarcze Republiki Korei sytuowały ją w gronie państw o wyjątkowo niskim dochodzie (Tabela 3).

Gospodarka opierała się głównie na rolnictwie. W następstwie zmian na bazie mniejszych prywatnych firm powstały wielkie przedsiębiorstwa (tzw. czebole). Takie konglomeraty biznesowe jak Samsung, Hyundai Motor, SK, LG, Lotte zyskały zdecydowaną przewagę w budowaniu PKB i eksporcie Korei. Szacuje się, że przychody ze sprzedaży pięciu największych czeboli stanowią dzisiaj ekwiwalent 58% PKB Korei (Chiang Min-Hua, 2017, 23–45).

Tabela 3. Porównanie PKB i PKB *per capita* Republiki Korei w okresie 1960-2020.

	1960	2020
PKB	3,958 mld USD	1,631 bln USD
PKB per capita	158 USD	31 489 USD

Źródło: opracowanie własne na podstawie: GDP (current US\$) – Korea, Rep. (2020);
GDP per capita (current US\$) – Korea, Rep. (2020).

To gospodarka nastawiona w dużej mierze na eksport. Spośród państw zrzeszonych w Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD), Korea w największym stopniu pozostaje uzależniona od wyników handlu zagranicznego. Jego obroty stanowią ponad 80% PKB. Polityka handlowa Korei ukierunkowana jest na zawieranie wielu umów o wolnym handlu. Dużą rolę odgrywają tu czebole, które generują około 80% eksportu. W 2019 r. Korea była 7. eksporterem i 9. importerem na świecie. Warto nadmienić, że utrzymywała nadwyżkę w handlu zagranicznym, pomimo potrzeb związanych z importem większości surowców. W 2019 r. eksport wyniósł 542,2 mld USD, z kolei import 503,3 mld USD. Tym samym nadwyżka stanowiła ponad 38,9 mld USD. Głównym kierunkiem eksportu pozostawały Chiny, Stany Zjednoczone oraz Wietnam. W gronie największych importerów znalazły się Chiny, Stany Zjednoczone oraz Japonia (South Korea, 2020).

Republika Korei od lat wyróżnia się pod względem kapitału lokowanego na badania i rozwój. W tym obszarze znajduje się w ścisłej światowej czołówce. W 1999 r. wydatki stanowiły „tylko” nieco ponad 2% PKB. W 2014 r. wzrosły do ponad 4% PKB, co odpowiadało kwocie ponad 60 mld USD. Większość tych środków przeznaczano na wdrożenia. Rząd centralny zapowiedział wtedy znaczące zwiększenie wydatków na badania podstawowe. Uwagę zwracało to, że znacząca część inwestycji (około 75%) pochodziła z sektora przemysłu, podczas

gdy państwo finansowało tylko 23% nakładów (Zastrow, 2016; Van Noorden, 2016).

Aby utrzymać wzrost gospodarczy nacisk położono na finansowanie oddolne małych zespołów badawczych, starając się w ten sposób zwiększyć konkurencyjność w strategicznych dziedzinach. Za rządów liberalnego prezydenta Moona Jae-ina budżet na badania podstawowe dla głównej agencji finansującej Korei Południowej, Narodowej Fundacji Badawczej (National Research Foundation), gwałtownie wzrósł zgodnie z przedstawionym planem podwojenia go do 2022 r. do poziomu 2,5 bln wonów (około 2 mld USD). W budżecie na 2020 r. przewidywano wzrost wydatków na badania i rozwój o 18% w stosunku do poprzedniego, do 24,2 bln wonów (Zastrow, 2020).

Tabela 4. Porównanie potencjału innowacyjnego Korei i Polski.
(*The Global Innovation Index 2020*)

	Republika Korei	Polska
Pozycja w <i>Global Innovation Index</i>	10.	38.
Instytucje	74,4 (28.)	73,1 (39.)
Kapitał ludzki i badania	65,2 (1.)	41,6 (35.)
Infrastruktura	57,7 (14.)	49,4 (42.)
Dojrzałość rynku	62,5 (11.)	46,8 (69.)
Dojrzałość biznesu	60,3 (7.)	34,6 (38.)
Wiedza i technologia	49,0 (11.)	32,7 (36.)
Kreatywność	45,8 (14.)	28,9 (47.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Dutta i in. (2020).

Światowe rankingi oceniające poziom innowacyjności światowych gospodarek niezmiennie od lat sytuują Koreę w ścisłej czołówce. W raporcie *The Global Innovation Index 2020* klasyfikującym państwa pod względem ich potencjału oraz wyników w obszarze innowacji, Korea zajęła 10. miejsce. To oznacza, że

została drugą azjatycką gospodarką, która znalazła się w pierwszej dziesiątce, po Singapurze (Tabela 4). Korea osiągnęła najlepszy wynik w obszarze kapitał ludzki i badania (Dutta i in., 2020). Z poniższego zestawienia wynika, że wykwalifikowany kapitał ludzki i zdolności innowacyjne pozostają podstawowymi elementami w napędzaniu wzrostu gospodarczego. Korea Południowa uzyskała najwyższe noty na całym świecie pod względem wydajności szkolnictwa wyższego, czyli wskaźnika, który obejmuje studia wyższe oraz koncentrację absolwentów kierunków ścisłych i technicznych. Dotyczy to również intensywności badań i rozwoju, zaawansowania technologicznego i aktywności patentowej.

Tabela 5. Porównanie potencjału innowacyjnego Korei i Polski.
(*Bloomberg Global Innovation Index 2021*)

	Republika Korei	Polska
Pozycja	1.	22.
Ogólny wynik <i>Bloomberg Global Innovation Index</i>	90,49	73,38
Udział wydatków na R&D w PKB	2.	33.
Udział produkcji dodanej w PKB	2.	19.
Produktywność	36.	34.
Zagęszczenie firm sektora <i>high-tech</i>	4.	19.
Zasięg szkolnictwa wyższego	13.	28.
Koncentracja osób zaangażowanych w prace R&D	3.	33.
Aktywność patentowa	1.	30.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Bloomberg Innovation Index*. (2021).

Warto nadmienić, że Republika Korei przewodziła w rankingu innowacyjności *Bloomberg Global Innovation Index 2021*. Znaczenie innowacji sukcesywnie rośnie, szczególnie w obliczu walki z pandemią Covid-19, wyzwań klimatycznych

na świecie, jak również potrzeby zapewnienia długoterminowego rozwoju gospodarczego. Dobry wynik po stronie Korei to w dużej mierze pokłosie większej aktywności w kontekście zgłoszeń patentowych oraz nakładów na badania i rozwój, zdolności produkcyjnych i koncentracji zaawansowanych technologicznie spółek publicznych (Wei & Lu, 2021).

Tabela 6. Lista zgłoszeń patentowych zgodnie z układem PCT (tzw. zgłoszenia międzynarodowego).

Pozycja	Państwo	2019	2020 (szacunkowo)
	Łącznie	265 381	275 900
1.	Chiny	59 193	68 720
2.	Stany Zjednoczone	57 499	59 230
3.	Japonia	52 693	50 420
4.	Republika Korei	19 073	20 060
5.	Niemcy	19 358	18 643
28.	Polska	365	363

Źródło: opracowanie na podstawie Annex 1. (2021).

Należy podkreślić, że od wielu lat Korea znajduje się w ścisłej czołówce na świecie pod względem liczby zgłaszanych patentów. Wynalazki, które mają duże znaczenie z punktu widzenia gospodarki wymagają szerokiej ochrony patentowej na świecie. Zgłoszenia międzynarodowe wynalazków zgodnie z Układem o Współpracy Patentowej (ang. *Patent Cooperation Treaty* – PCT) dają możliwość uzyskania takiej właśnie ochrony. PCT oferuje wynalazcom i przemysłowi korzystną drogę uzyskania międzynarodowej ochrony patentowej. W tym zestawieniu Korea z liczbą ponad 14 tys. zgłoszeń w 2016 r. plasowała się na 5. miejscu na świecie, za Stanami Zjednoczonymi, Japonią, Chinami i Niemcami. Dla porównania Polska zanotowała tym czasie nieco ponad 300 zgłoszeń (Tabela 6). Pozycja Korei Południowej jako jednej z najbardziej innowacyjnych gospodarek na świecie jest

niezwykłym osiągnięciem, biorąc pod uwagę, że jeszcze w latach 60. jej podstawą było rolnictwo. Wzrost nakładów na badania i rozwój, pomogły Korei stać się światowym liderem w zakresie technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Zastosowany „odgórny” system innowacji bazuje na ścisłej współpracy między rządem, przemysłem i społecznością akademicką.

Na tym polu uwagę zwraca wiodąca rola koreańskich przedsiębiorstw państwowych. Pod względem liczby zgłoszonych patentów w świecie w pierwszej dziesiątce znalazły się dwa podmioty z Korei: Samsung Electronics Co. Ltd. na 2. pozycji (2334 zgłoszeń w 2019 r., 3093 w 2020 r.) oraz LG Electronics Inc. na 4. miejscu (1646 zgłoszeń w 2019 r., 2759 w 2020 r.). Uwagę zwraca również 14. pozycja LG Chem Ltd. (1624 zgłoszeń w 2019 r. i 1374 w 2020 r.) (Annex 2: Top PCT applicants, 2021).

Korea zyskuje status światowego centrum innowacyjnego. Wysokie lokaty w rankingach innowacyjności, to szczególnie efekt systematycznego wzrostu nakładów na badania i rozwój, wysokiego poziomu szkolnictwa wyższego, rosnącej liczby studentów oraz absolwentów nauk ścisłych. Nie oznacza to jednak, że nie pozostaje nic do poprawy. Wyzwaniem dla Korei pozostaje wciąż dostrzegalna niska wydajność pracy. Istniejące ramy instytucjonalne występujące w systemie zatrudniania w dużych konglomeratach biznesowych znacząco hamują rozwój innowacyjnych rozwiązań. Pracownicy czepoli rozwijają kariery wewnątrz firmy, nie decydując się na odejście i tworzenie własnych *start upów*, które zwykle nadają ton rozwojowy w świecie zachodnim.

Republika Korei w polityce zagranicznej Polski

Polska nawiązała stosunki dyplomatyczne z Republiką Korei 1 listopada 1989 r. Niemal pół wieku wcześniej uznała Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną (1948). W tym kontekście warto nadmienić, że od 1953 r. Polska jest członkiem Komisji Nadzorczej Państw Neutralnych, kontrolującej zawieszenie broni na Półwyspie Koreańskim. Od lat 90. Republika Korei znalazła się na liście priorytetowych kierunków polskiej dyplomacji w Azji. Niemniej trzeba podkreślić, że zaangażowanie Polski w tym obszarze świata przez długi okres było stosunkowo skromne. Do dzisiaj nie wypracowano nawet strategii działania wobec całego regionu. O tych bolączkach mówił w 2009 r. minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski w czasie spotkania Azja – Nowa Ziemia Obiecana zorganizowanym przez miesięcznik „Znak” podkreślając problem niedostrzegania Azji i jej znaczenia dla

interesów Polski (Wystąpienie ministra, 2009). Dopiero na przestrzeni ostatnich lat można było zauważyć symptomy poprawy tej sytuacji i wyraźne dążenia do zbliżenia z głównymi partnerami w regionie. Minister spraw zagranicznych Grzegorz Schetyna mówił w 2015 r., że „kluczowe znaczenie dla sukcesu polskiej polityki pozaeuropejskiej będą miały relacje z krajami Azji, zwłaszcza zaś z naszymi partnerami strategicznymi – Chinami, Japonią i Republiką Korei oraz z dynamicznie rozwijającymi się państwami ASEAN – Indonezją, Wietnamem, Singapurem, Tajlandią, Malezją, Filipinami i Mjanmą” (Informacja Ministra, 2015). W kolejnych latach podkreślano znaczenie Azji Wschodniej szczególnie w kontekście rozwoju stosunków z Chinami, Japonią i Koreą (Informacja Ministra, 2016, 2017). W ten ton również wpisuje się wypowiedź ministra spraw zagranicznych Jacka Czaputowicza z 2019 r., gdzie zaznaczył, że „Azja i Pacyfik to obszar dużych możliwości, ale i wyzwania [...] Polska polityka wobec regionu i stale rosnąca w nim nasza obecność służą rozwojowi gospodarczemu państwa przez pozyskiwanie nowych rynków zbytu i inwestycji”. Podkreślił przy tym znaczenie strategicznych partnerstw Polski z Japonią, Republiką Korei i Chińską Republiką Ludową (Informacja Ministra, 2019).

Porozumienia o strategicznym partnerstwie ze wszystkimi trzema wspomnianymi państwami zostały zawarte kolejno: z Chinami w 2011 r., Koreą w 2013 r. oraz Japonią w 2015 r. Stanowiło to istotny krok naprzód pozwalający na wypracowanie nowej płaszczyzny dialogu. Dokument o partnerstwie strategicznym z Republiką Korei został przyjęty w czasie wizyty prezydenta RP Bronisława Komorowskiego w Seulu w dniach 21-23 października 2013 r. Trzy lata później, w październiku 2016 r., minister spraw zagranicznych Witold Waszczykowski podpisał w Seulu Plan Działania na Rzecz Implementacji Strategicznego Partnerstwa na lata 2017-2020. Wizyta ta stała się jednocześnie inauguracją bezpośredniego połączenia lotniczego na trasie Warszawa - Seul, co ma niezwykle istotne znaczenie w kontekście intensyfikacji wzajemnych powiązań handlowych. W lutym 2018 r. prezydent Andrzej Duda złożył wizytę w Seulu w związku z udziałem w Zimowych Igrzyskach Olimpijskich w Pjongczang, przy tej okazji odbył rozmowy z południowokoreańskim prezydentem Moon Jae-inem.

Współpraca gospodarcza

Ambicją władz Polski winno być poszukiwanie rynków poza Unią Europejską i skierowanie uwagi na wschodzące gospodarki w Azji. W 2019 r. udział rynków

Unii Europejskiej w polskim eksporcie stanowił aż 79,8%, a w imporcie 57,7% (PAIH, 2021), co jednoznacznie obrazuje słabą obecność na innych rynkach. Kluczowe znaczenie w Azji Polska przypisuje rozwojowi relacji z Chinami, Japonią, Koreą oraz państwom Azji Południowo-Wschodniej.

Republika Korei jest trzecim najważniejszym partnerem gospodarczym Polski w Azji. W 2020 r. – według danych Korea International Trade Association [KITA] – obroty handlowe obydwóch państw osiągnęły poziom niemal 6,5 mld USD. Eksport polskich produktów wyniósł w tym czasie 834 mln USD, podczas gdy import stanowił 5,6 mld USD. Polska odnotowała znaczący deficyt (Tabela 7). W strukturze wymiany towarowej kluczowe miejsce zajmowały urządzenia mechaniczne i elektroniczne.

Tabela 7. Bilans handlowy Polski z Koreą Pd. (w USD).

Rok	import	eksport
2020	5 639,354	834,172
2015	2 807,488	696,288
2010	4 381,011	273,570
2005	1 174,964	116,234
2000	528,449	56,434
1995	411,266	130,620
1990	113,121	91,359

Źródło: opracowanie własne na podstawie: KITA (2021).

Na bazie analizy wyników handlowych z ostatnich lat, można zauważyć, że polski eksport do Korei wzrósł trzykrotnie w ciągu ostatniej dekady. Jednocześnie wyraźnie zmniejszyło się ujemne saldo w obrotach handlowych. W dużej mierze stanowiło to wynik nie tylko poszukiwania nowych kierunków dla polskiego eksportu, ale również wykorzystanie szansy jaką stworzyła podpisana umowa o wolnym handlu pomiędzy Unią Europejską a Koreą. 1 października 2015 r. Rada Unii Europejskiej przyjęła decyzję o zawarciu umowy o wolnym handlu z Koreą Południową. Dokument podpisany już w październiku 2010 r. przewidywał stopniową liberalizację handlu towarami i usługami, znoszenie barier taryfowych i pozataryfowych, zwiększenie dostępu do rynków, jak również stworzenie zachęt

do zwiększania inwestycji bezpośrednich (Decyzja Rady, 2011). Warto nadmienić, że była to pierwsza umowa o wolnym handlu jaką zawarła UE z państwem z Azji.

Działania inwestycyjne

Osią współpracy pomiędzy Polską a Koreą pozostają inwestycje. Dotychczas na polskim gruncie swoje miejsce zaznaczyły największe konglomeraty biznesowe z Korei z LG, SK oraz Samsungiem na czele. Kapitał lokowany był zwłaszcza w polski przemysł przetwórczy, głównie elektroniczny, części samochodowe oraz sprzęt AGD. Zauważa się jednak wzrost napływu kapitału w obszarze badań i rozwoju, co sprawia, że nie mamy tu do czynienia jedynie z inwestycjami produkcyjnymi. Atutem Polski w kontekście przyciągania inwestycji z Korei jest dogodne położenie geograficzne w samym środku Europy. Inwestorzy koreańscy prowadząc działalność produkcyjną w Polsce, eksportują następnie wytworzone towary na rynki europejskie. Do Polski przyciągają stosunkowo niskie koszty pracy, wykwalifikowana siła robocza, a także dogodne warunki do inwestycji w specjalnych strefach ekonomicznych. Często inwestycje mają charakter *greenfield*, co sprawia że nie tylko powstają nowe miejsca pracy, ale również następuje transfer zaawansowanej technologii.

Wśród głównych inwestorów koreańskich w Polsce wymienić należy przede wszystkim Grupę LG, SK oraz Samsung. Grupa LG realizuje inwestycje związane z produkcją elektroniki, w tym telewizorów ciekłokrystalicznych, plazmowych i sprzętu AGD, w Mławie (LG Electronics) oraz w Kobierzycach (LG Display). Ta druga inwestycja ma charakter operacji typu *greenfield*. Największą pojedynczą inwestycją zagraniczną w Polsce jest budowana przez największy południowokoreański koncern chemiczny LG Chem fabryka baterii litowo-jonowych do samochodów elektrycznych w Biskupicach Podgórnych (Goetting, 2017). Chce być jednym z największych dostawców akumulatorów do aut elektrycznych. Inwestycja ta wzmacnia znacząco pozycję Polski w eksporcie akumulatorów litowo-jonowych. Inwestycje te silnie korespondują z przyjętym w 2017 r. Planem Rozwoju Elektromobilności w Polsce, kładącym nacisk na upowszechnianie ekologicznego transportu i rozbudowę infrastruktury ładowania (Plan Rozwoju, 2017).

W kontekście obserwowanych powiązań na tym polu uwagę zwraca również budowana przez SK Innovation fabryka separatorów baterii używanych w samochodach elektrycznych w Dąbrowie Górniczej. Grupa SK posiada

swoje fabryki we Włocławku (spółka *joint venture* SK Eurochem z udziałem polskiego przedsiębiorstwa Anwil) oraz w Dzierżonowie w obszarze Wałbrzyskiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej. Pierwsza zajmuje się produkcją granulatu PET wykorzystywanego w przemyśle tworzyw sztucznych, a druga tworzeniem powłok do ekranów ciekłokrystalicznych.

Samsung Electronics otworzył natomiast centrum badawczo-rozwojowe w Polsce, zajmujące się oprogramowaniem do ekranów ciekłokrystalicznych i telefonów komórkowych produkowanych na Węgrzech i na Słowacji. Zakupił również fabryki pralek i lodówek od spółki Amica we Wronkach. W 2017 r. Samsung Electronics uruchomił w Rzeszowie projekt „Samsung Inkubator Rzeszów” służący tworzeniu dogodnych warunków w zakresie rozwoju innowacji w obszarze technologii komunikacyjnych Internet of Things. Poza wymienionymi inwestycjami uwagę zwraca również Daewoo Electronics zaangażowane w produkcję telewizorów w Pruszkowie. Hamax zajmuje się produkcją dekodерów do odbioru telewizji satelitarnej i kablowej w Bełchatowie. Mando posiada fabrykę układów hamulcowych i systemów wspomagania kierownicy w Wałbrzychu. POSCO partycypowało w budowie spalarni odpadów w Krakowie. KT/Daewoo International było z kolei zaangażowane w budowę szerokopasmowej sieci w województwach mazowieckim i podlaskim. Grupa Azoty podpisała z Hyundai Engineering umowę dotyczącą projektu Polimery Police pozwalającego zwiększyć produkcję polipropylenu.

Relacja inwestycyjna jest nieco zaburzona, gdyż Polska nie jest znaczącym inwestorem w Korei. W tym obszarze wyjątek stanowi wrocławska Selena operująca w sektorze chemii budowlanej. Posiada ona akcje koreańskiego przedsiębiorstwa Hamil Corporation. Obok tego, aktywnie działa związany z przemysłem okrętowym Towimor, który już w 2003 r. podpisał pierwsze kontrakty na dostawę do koreańskich stoczni wciągarek cumowniczo-kotwicznych z napędem elektrycznym. Ponadto zrealizował w Korei inwestycję typu *greenfield* w porcie Busan. Otwarcie fabryki miało miejsce w 2014 r. Taki stan rzeczy to w dużej mierze następstwo stosowanych przez Koreę instrumentów pozatrafowych i kontroli administracyjnej, utrudniających dostęp do lokalnego rynku dla polskich przedsiębiorców. Szczególnie widoczne jest to w sektorach: rolno-spożywczym, medycznym, farmaceutycznym i kosmetycznym.

Perspektywiczne obszary współpracy

Duże możliwości współpracy z Polską stwarzają sektory infrastrukturalny i transportowy (sieci kolejowych, zwłaszcza dużych prędkości), telekomunikacyjny oraz wojskowy. Przemysł dotyczący kolei dużych prędkości (Korea Train Express KTX) zaczął rozwijać się w Korei bardzo wcześnie. Początkowo korzystano z doświadczeń francuskich, potem już inwestowano w badania i rozwój własnych systemów kolejowych. Dzięki temu, pociągi pokonują trasy łączące Seul oraz miasta Busan i Gwangju na południu, ze średnią prędkością 300 km/h.

Jako przełomowe należy z pewnością odczytywać porozumienie o strategicznej współpracy pomiędzy Portem Lotniczym Incheon z Seulu a spółką Centralny Port Komunikacyjny w Warszawie, dotyczącej przygotowania ekspertyzy w kontekście planowania, budowy i eksploatacji lotniska (Majszyk, 2021). Centralny Port Komunikacyjny jest planowanym węzłem przesiadkowym między Warszawą i Łodzią, który ma w przyszłości zintegrować transport lotniczy, kolejowy i drogowy. Przewiduje się, że ma szansę stać się hubem logistycznym dla przewozów pomiędzy Europą i Azją. Za tym przemawia fakt, że „Warszawa leży na linii tzw. »wielkiego koła« pomiędzy takimi miastami jak Pekin, Seul czy Shanghai w Azji, a Barceloną, Mediolanem, Genewą i Monachium w Europie” (Uchwała, 2017). Lotnisko Incheon należy z kolei do najlepiej zorganizowanych hubów transportowych na świecie. Jako kluczowy w kontekście podpisanego porozumienia należy wskazać transfer wiedzy na etapie planowania i projektowania Centralnego Portu Komunikacyjnego, ale również na poziomie międzyrządowym tj. inwestycyjnym i gospodarczym.

Na polu współpracy wojskowej pomiędzy Koreą a Polską również zaznacza się spory potencjał do zagospodarowania. Pierwsze kroki już poczyniono. Uwagę zwraca podpisana w grudniu 2014 r. umowa na dostawy podwozi dla armatohaubic Krab na mocy umowy licencyjnej Samsung Techwin (przejętym w 2015 r. przez koncern Hanwha Group) a Hutą Stalowa Wola. Porozumienie przewidywało budowę 36 podwozi w Korei Południowej, a pozostałych 84 już w Polsce przez Polską Grupę Zbrojeniową (Palowski, 2015).

Z perspektywy polskich przedsiębiorców nadzieje może budzić współpraca w sektorze chemicznym, głównie kosmetycznym oraz farmaceutycznym. O potencjale Korei w tym obszarze świadczy fakt, że jest 9. największym rynkiem kosmetyków na świecie, z udziałem na poziomie 2,8%. Wartość rynku

kosmetycznego szacowano w 2018 r. na 9,3 mld USD. Korea była zarówno znaczącym eksporterem kosmetyków (wartość eksportu podwoiła się w okresie 2015-2018 z 2,9 mld USD do 6,2 mld USD), jak i importerem (ponad 1,6 mld USD) (South Korea, 2020). Podpisanie umowy o wolnym handlu pomiędzy UE a Koreą spowodowało, że na tamtejszym rynku pojawiło się już kilka polskich podmiotów z tej branży, tj. Ziaja, Dax Cosmetics, Dr. Irena Eris, Eveline, Oceanic, Bielenda.

Wielkie nadzieje wiążą się z niezwykle dynamicznie rozwijającym się rynkiem gier komputerowych. Z szacunków firmy Newzoo wynika, że wartość tego rynku na świecie w 2021 r. wyniesie 175,8 mld USD, a w 2023 r. przekroczy 200 mld USD (Wijman, 2021). Największy udział w globalnym rynku gier stanowią gry na urządzenia mobilne i tablety oraz gry konsolowe. Coraz wyraźniej rysuje się także trend grania w chmurze. Pod względem terytorialnym Azja zdecydowanie nadaje ton na tym polu. Według zestawienia Newzoo rynek gier w Korei w 2020 r. osiągnął wartość rynkową 7,3 mld USD, sytuując ją na 4. pozycji na świecie, przy liczbie graczy przekraczającej 48 mln osób (Top 10 Countries, 2021). Istnieje tam usystematyzowany system rozgrywek e-sportowych, z profesjonalnymi graczami, sponsorami oraz własnymi kanałami telewizyjnymi. Zmagania graczy śledzi przed telewizorami na żywo wielomilionowa publiczność. Polski rynek gier komputerowych nie jest tak imponujących rozmiarów jak koreański, niemniej charakteryzuje się dużą dynamiką rozwojową. Szacuje się, że jego wartość wzrośnie do ponad 3 mld złotych do 2024 r. Blisko 500 firm specjalizuje się w produkcji gier (Krakowski Park Technologiczny, 2020). Sektor już dzisiaj zaliczany jest do najbardziej innowacyjnych obszarów polskiego przemysłu kreatywnego. Polska staje się znaczącym eksporterem gier komputerowych. Przeważa tu myślenie w kategoriach ekspansji globalnej, gdzie ważnymi odbiorcami będą konsumenci właśnie z Azji. Dlatego też polscy producenci coraz częściej biorą udział w misjach eksportowych w Korei partycypując w targach G-Star.

Zainteresowanie polskich eksporterów może budzić również rynek spożywczy, gdzie na plan pierwszy wysuwają się dostawy wieprzowiny, drobiu, produktów mlecznych oraz mącznych ciekawe perspektywy rysują się również w odniesieniu do energetyki i przemysłu stoczniowego. W pierwszym przypadku zainteresowanie obu stron koncentruje się na sektorze jądrowym oraz rozwoju technologii wodorowych. Korea zadeklarowała chęć udziału w polskim programie jądrowym poprzez państwowy koncern KHNP. Wodór z kolei może

stać się ważnym komponentem w budowaniu neutralności klimatycznej przy jednoczesnym utrzymaniu konkurencyjności gospodarki. Nieprzypadkowo właśnie te tematy były głównym przedmiotem przeprowadzonej na początku kwietnia 2021 r. rozmowy z udziałem wiceministra klimatu i środowiska Adama Guibourgé-Czetwertyńskiego z wiceministrem handlu, przemysłu i energii Korei Youngjoon Joo (Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, 2021). Jest od kogo brać przykład zważywszy, że Korea nadała priorytet produkcji pojazdów napędzanych wodorem i rozbudowie infrastruktury związanej z ich obsługą. Cele rozwoju bezemisyjnej motoryzacji wodorowej pozostają wyjątkowo ambitne, chcąc wprowadzić na drogi 1,8 mln pojazdów na wodór do 2030 r. i 6,2 mln w 2040 r. (wobec 900 w 2020 r.) oraz 1 200 stacji tankowania w ciągu dwudziestu lat (Gacek, 2020, s. 182–183). W przypadku sektora stocznioowego na podkreślenie zasługuje pozycja Korei, która wyprzedziła w 2019 r. Chiny stając się największym producentem statków na świecie. Zmiana lidera była możliwa dzięki zamówieniu stoczni Hyundai Heavy Industries na 17 jednostek o sumarycznej skompensowanej pojemności rejestrowej brutto (*compensated gross tons* CGT) wynoszącej 1,29 mln (South Korea, 2019). Wyraźnie dominują koreańscy producenci na rynku produkcji gazowców do transportu LNG. To oczywiście stwarza szanse dla polskiego przemysłu stocznioowego w kontekście eksportu materiałów, komponentów, wyposażenia i części do produkcji statków. Przy tym należy pamiętać o ciągle niewykorzystanym potencjale związanym ze sprzedażą jachtów turystycznych, łodzi motorowych oraz żaglówek.

Podsumowanie

Spoglądając na dynamikę rozwoju współpracy Polski z Republiką Korei wydaje się, że trend ten powinien być podtrzymany w najbliższych latach. Korea od lat 90. XX w. pozostaje kluczowym partnerem w Azji, obok Chin i Japonii. W kontekście wzmożonej aktywności podmiotów chińskich na rynkach europejskich od momentu ogłoszenia przez władze w Pekinie inicjatywy Nowego Jedwabnego Szlaku w 2013 r., Korea stwarza szansę dywersyfikacji tych wpływów. Przykładem tego jest zainicjowanie współpracy z lotniskiem Incheon przy realizacji flagowego projektu Centralnego Portu Komunikacyjnego.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że współpraca gospodarcza winna koncentrować się w najbliższych latach w obszarach dotyczących nowoczesnych technologii oraz ochrony środowiska i rozwiązań niskoemisyjnych. Polityka Polski

pozostaje z jednej strony ukierunkowana na pozyskanie bezpośrednich inwestycji i uzyskaniu dostępu do zaawansowanej technologii. Z drugiej pozyskaniu nowych rynków zbytu dla rodzimych produktów, głównie z sektora rolno-spożywczego. Problemem dla przedsiębiorców z Polski pozostaje jednak niezwykle trudny dostęp do rynku koreańskiego. Pomimo podpisanej już umowy o wolnym handlu pomiędzy Unią Europejską a Koreą, nadal utrzymywane są stawki celne oraz bariery pozataryfowe (głównie w przemyśle samochodowym i kosmetycznym), co utrudnia konkurowanie z lokalnymi producentami. Niedogodnością jest również brak wykształconych marek produktów jednoznacznie kojarzonych z Polską. Ponadto dostrzegalne są niedobory odpowiednio wykształconej kadry, posiadającej kwalifikację językowe i kompetencje kulturowe, pozwalające efektywnie funkcjonować w tym odmiennym środowisku biznesowym. Na słabą obecność polskich przedsiębiorców nie tylko w Korei, ale całej Azji, wpływa również znacząca odległość geograficzna, wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej, trudniejszy i droższy rynek pracy oraz niechęć do ponoszenia długotrwałych kosztów związanych z promocją produktu.

Bibliografia

- Annex 1: PCT international applications by origin. (2021). *The World Intellectual Property Organization*. https://www.wipo.int/export/sites/www/pressroom/en/documents/pr_2021_874_annexes.pdf [30.08.2021].
- Annex 2: Top PCT applicants. (2021). *The World Intellectual Property Organization*, https://www.wipo.int/export/sites/www/pressroom/en/documents/pr_2021_874_annexes.pdf [30.08.2021].
- Asia Population. (2020, 26 lipca). *Worldometer*. <https://www.worldometers.info/world-population/asia-population/> [30.08.2021].
- Bloomberg Innovation Index 2021. (2021, 4 czerwca). *European Commission - Newsroom*. <http://ec.europa.eu/newsroom/rtd/items/73430/en> [30.08.2021].
- Chiang, Min-Hua. (2017). Chaebol's Role In South Korea's Economic Development. W: Chiang Min-Hua (red.), *Contemporary South Korean Economy: Challenges and Prospects* (s. 23–45). World Scientific Publishing Company.
- Clinton, H. (2011, 11 października). America's Pacific Century. *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> [30.08.2021].
- Da Silva, D.L., Nan Tian, & Marksteiner, A. (2021, kwiecień). Trends in World Military Expenditure, 2020. *SIPRI*. https://www.sipri.org/sites/default/files/2021-04/fs_2104_milex_0.pdf [30.08.2021].
- Decyzja Rady z dnia 16 września 2010 r. w sprawie podpisania, w imieniu Unii Europejskiej, i tymczasowego stosowania Umowy o wolnym handlu między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Korei, z drugiej strony. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej* L 127 z 14 maja 2011. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=OJ:L:2011:127:TOC> [30.08.2021].

- Dutta, S., Lanvin, B., & Wunsch-Vincent, S. (red.). (2020). *Global Innovation Index 2020. Who Will Finance Innovation?* Cornell University (INSEAD) and the World Intellectual Property Organization (WIPO). https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf [30.08.2021].
- Eastern Asia Population. (2021, 26 lipca). *Worldometer*. <http://www.worldometers.info/world-population/eastern-asia-population/> [30.08.2021].
- Gacek, Ł. (2020). *Cywilizacja ekologiczna i transformacja energetyczna w Chinach*. Wydawnictwo Naukowe FNCE.
- GDP (current US\$) – Korea, Rep. (2020). *World Bank*. https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?year_low_desc=false&locations=KR [30.08.2021].
- GDP per capita (current US\$) – Korea, Rep. (2020). *World Bank*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=KR> [30.08.2021].
- Global 500. Fortune. (2020, 10 sierpnia). *Fortune*. <http://fortune.com/global500/> [30.08.2021].
- Goetting, M. (2017, 12 października). LG to open Europe's biggest car battery factory next year. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-lgchem-factory-poland/lg-to-open-europes-biggest-car-battery-factory-next-year-idUKKBN1CH21W> [30.08.2021].
- Gross domestic product. (2019). *World Bank*. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> [30.08.2021].
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2015 roku. (2015, 23 kwietnia). *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/minister_grzegorz_schetyna_o_priorytetach_polskiej_dyplomacji_1 [30.08.2021].
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2016 roku. (2016, 29 stycznia). *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. http://www.msz.gov.pl/pl/ministerstwo/minister/wystapienia/informacja_ministra_spraw_zagranicznych_o_zadaniach_polskiej_polityki_zagranicznej_w_2016_roku [30.08.2021].
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2017 roku. (2017, 9 lutego). *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/wiadomosci/minister_witold_waszczykowski_o_priorytetach_polskiej_dyplomacji_w_2017_roku [30.08.2021].
- Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2019 roku. (2019, 14 marca). *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2019-roku> [30.08.2021].
- Korea International Trade Association [KITA]. (2021). *KITA.org*. www.kita.org/kStat/byCount_SpeCount.do [30.08.2021].
- Krakowski Park Technologiczny. (2020). *Kondycja polskiej branży gier 2020*. <https://www.kpt.krakow.pl/wp-content/uploads/2020/12/kpbg2020.pdf> [30.08.2021].
- List of Countries by GDP (nominal). (2021, 20 czerwca). International Monetary Fund - World Economic Outlook - The World Factbook (April 2021). *World Bank*. <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-gdp.php> [30.08.2021].
- List of Countries by GDP (nominal) per capita. (2021, 21 czerwca). International Monetary Fund - World Economic Outlook (April 2021). *World Bank*. <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-gdp-capita.php> [30.08.2021].
- Majczyk, K. (2021, 25 lutego). Polska i Korea Południowa zwierają szyki. Uroczysta inauguracja współpracy CPK z Incheon. *Centralny Port Komunikacyjny*. <https://www.cpk.pl/pl/aktualnosci/polska-i-korea-poludniowa-zwieraja-szyki-uroczysta-inauguracja-wspolpracy-cpk-z-incheon> [30.08.2021].

- PAIH. (2021). *Gospodarka i handel zagraniczny*. https://www.paih.gov.pl/polska_w_liczbach/gospodarka [30.08.2021].
- Palowski, J. (2015, 28 czerwca). Korea: Podwozie Kraba wysłane do Polski. *Defence24.pl*. <http://www.defence24.pl/236256,korea-podwozie-kraba-wyslane-do-polski> [30.08.2021].
- Plan Rozwoju Elektromobilności w Polsce „Energia do przyszłości”. (2017). *Ministerstwo Energii*. <https://www.gov.pl/web/klimat/elektromobilnosc> [30.08.2021].
- Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. (2021, 6 kwietnia). Wiceminister Guibourgé-Czetwertyński podczas rozmowy z wiceministrem handlu, przemysłu i energii Korei Południowej. <https://www.gov.pl/web/polski-atom/wiceminister-guibourg-czetwertynski-podczas-rozmowy-z-wiceministrem-handlu-przemyslu-i-energii-korei-poludniowej> [30.08.2021].
- South Korea – Country Commercial Guide: Cosmetics. (2020, 20 września). *International Trade Administration*. <https://www.trade.gov/knowledge-product/korea-cosmetics> [30.08.2021].
- South Korea Reclaims Shipbuilding Throne in October. (2019, 13 listopada). *World Maritime News*. <https://www.offshore-energy.biz/south-korea-reclaims-shipbuilding-throne-in-october/> [30.08.2021].
- South Korea: Trade Statistics. (2020). *Global EDGE*. <https://globaledge.msu.edu/countries/south-korea/tradestats> [30.08.2021].
- Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021. (2017). *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/strategia> [30.08.2021].
- Top 10 Countries/Markets by Game Revenues. (2021). *Newzoo*. <https://newzoo.com/insights/rankings/top-10-countries-by-game-revenues/> [30.08.2021].
- Uchwała Nr 173/2017 Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2017 r. w sprawie przyjęcia Koncepcji przygotowania i realizacji inwestycji Port Solidarność - Centralny Port Komunikacyjny dla Rzeczypospolitej Polskiej. (2017). *Kancelaria Prezesa Rady Ministrów* (druk: RM-111-163-17). <https://www.cpk.pl/uploads/media/5d0d3e47b817c/rm-111-163-17-pos-uchw-nr-173-rm-z-2017-r-centralny-port-komunikacyjny.pdf> [30.08.2021].
- Van Noorden, R. (2016, 8 lutego). South Korea stretches lead in research investment. *Nature*. <https://doi.org/10.1038/nature.2016.19333> [30.08.2021].
- Wei, M., & Lu, J. (2021, 3 lutego). South Korea Leads World in Innovation as U.S. Exits Top Ten. *Bloomberg*. <https://www.bloomberqint.com/global-economics/south-korea-leads-world-in-innovation-u-s-drops-out-of-top-10> [30.08.2021].
- Wijman, T. (2021, 6 maja). Global Games Market to Generate \$175.8 Billion in 2021; Despite a Slight Decline, the Market Is on Track to Surpass \$200 Billion in 2023. *Newzoo*. <https://newzoo.com/insights/articles/global-games-market-to-generate-175-8-billion-in-2021-despite-a-slight-decline-the-market-is-on-track-to-surpass-200-billion-in-2023/> [30.08.2021].
- Wystąpienie ministra Radosława Sikorskiego podczas otwarcia spotkania Miesięcznika „Znak” - „Azja - nowa ziemia obiecana”. (2009, 21 maja). *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. <http://www.msz.gov.pl/files/docs/komunikaty/Przemowienie%20MRS.pdf> [30.08.2021].
- Zastrow, M. (2016, 1 czerwca). Why South Korea is the world's biggest investor in research. *Nature*, 534, 20–23. <https://doi.org/10.1038/534020a>
- Zastrow, M. (2020, 27 maja). Boosting South Korea's basic research. *Nature*, 581, S50–S52. <https://doi.org/10.1038/d41586-020-01464-9>